

Για το Μουσείο Αργοστολίου και όχι μόνο...

Δημόσια παρέμβαση του προέδρου του ΙΚΙ Ηλία Μπεριάτου για το κτίριο του Μουσείου

Με αφορμή τη δημόσια συζήτηση που έχει ανοίξει για το θέμα του Μουσείου και όχι μόνο, και επειδή έχω ασχοληθεί -όχι τώρα- αλλά πολλά χρόνια πριν, δίνω σε προδημοσίευση την εισήγησή που είχα κάνει το Μάιο του 2018 στο 1Α΄ Πανιόνιο συνέδριο (δημοσιεύεται στον 6^ο τόμο των πρακτικών), με στόχο τον εμπλουτισμό του σχετικού προβληματισμού.

Σημειώνω ότι παρεμφερή θέματα ανέπτυξα και σε ομιλία μου στην Κοργιαλένιο με τίτλο «**Αργοστόλι 2020: ένα παρελθόν για το μέλλον μας**» στις 11 -1- 2020, σε εκδήλωση της Δημοτικής Κοινότητας Αργοστολίου.

Η επισκευή -διατήρηση του **κτηρίου** του Αρχαιολογικού Μουσείου είναι αυτονόητη και επιβαλλόμενη γιατί όπως έχουμε τονίσει πλειστάκις έχει αξία καλλιτεχνική, αρχιτεκτονική, ιστορική αλλά και πολεοδομική ως μέρος του μοντέρνου πυρήνα του κέντρου της πόλης. Όχι τόσο ως επαρκής λειτουργική μουσειακή υποδομή και χρήση αλλά ως αρχιτεκτόνημα (Προ καιρού και προ-κορονοϊού, είχαμε έρθει σε επαφή με καθηγητές της Αρχιτεκτονικής σχολής του ΕΜΠ για την υποστήριξή τους). Το κτίριο είναι ουσιαστικά διατηρητέο και χρειάζεται επισκευή όπως έχει προταθεί ήδη και από την προηγούμενη Περιφερειακή αρχή. Και βέβαια, για να μην υπάρχουν παρεξηγήσεις, η ανακατασκευή του ως αντίγραφο δεν έχει νόημα... Και χαίρομαι ιδιαίτερα που ορισμένοι αξιόλογοι συμπατριώτες μας έχουν κάνει πολύ θετικές παρεμβάσεις για το θέμα αυτό. Εκφράζουν την πνευματική μας υπόσταση και αντίσταση.

Είναι όμως εξίσου προφανές ότι είναι άλλο -ευρύτερο- θέμα η **τεράστια ανάγκη** της πόλης σε πολιτιστικούς χώρους. Όχι μόνο για το νέο αρχαιολογικό μουσείο, όπως εξάλλου υποστηρίζεται και από πολλούς άλλους συμπατριώτες μας, αλλά και για το Λαογραφικό - Ιστορικό μουσείο και για την Πινακοθήκη και για το Ιστορικό Αρχείο και κυρίως για το Συνεδριακό κέντρο κλπ. κλπ. Ας ανατρέξει, όποιος ενδιαφέρεται, σε εισηγήσεις- προτάσεις μου στο Περιφερειακό Συμβούλιο (περίοδου 2010-2014) για τα κτίρια πολιτιστικών χρήσεων σε Αργοστόλι και Ληξούρι.

Εδώ και 15 χρόνια έχω (και έχουμε ως Ίδρυμα Κεφαλονιάς -Ιθάκης) προτείνει να **γίνει πανελλήνιος αρχιτεκτονικός διαγωνισμός** συνολικά **-στο πλαίσιο πάντα του πολεοδομικού σχεδιασμού-** για το συνολικό χώρο του ΞΕΝΙΑ και της Σχολής Εμποροπλοιάρχων ώστε να καλύψει πολλές ανάγκες στεγάζοντας τέτοιες πολιτιστικές χρήσεις.

Σημείωση: Το μετασεισμικό αρχαιολογικό μουσείο Αργοστολίου είναι πρωτοποριακό και επιτυχημένο έργο του Καραντινού!. Εκφράζει την εποχή του και τη διαχρονία του ελληνικού πνεύματος. Ο Κ.Π. Φωκάς -Κοσμετάτος έχει **πλήρη άγνοια** από μοντέρνα αρχιτεκτονική και χωρίς να παραγνωρίζουμε τη συγγραφική του συμβολή, οφείλουμε να τονίσουμε ότι στο σημείο αυτό **σφάλει εντελώς** !...(βλέπε παρακάτω κείμενο εισήγησής μου και ειδικά τις σημειώσεις)

Αργοστόλι, 14-4-2020

Ηλίας Μπεριάτος, Πρόεδρος Δ.Σ. ΙΚΙ

Το Κτίριο του Αρχαιολογικού Μουσείου Αργοστολίου. Β-Α Όψη

Ο χώρος έμπροσθεν του ξενία που χρησιμοποιείται ως parking από φορτηγά και πούλμαν

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Εισήγηση Ηλία Μπεριάτου στο ΙΑ΄ Πανιώνιο Συνέδριο –Μάιος 2018

ΑΡΓΟΣΤΟΛΙ: ΟΙ ΣΕΙΣΜΟΙ ΤΟΥ 1953, ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΟΝΤΕΡΝΟ ΚΙΝΗΜΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ

1.Εισαγωγή

Οι μεγάλοι σεισμοί του 1953 (γεγονός που σύμφωνα με τους ειδικούς συμβαίνει κάθε εκατό χρόνια περίπου) υπήρξαν καθοριστικοί για την οικιστική εξέλιξη της πόλης του Αργοστολίου και γενικά του δομημένου περιβάλλοντος του νησιού της Κεφαλονιάς. Ο λόγος ήταν η ολοσχερής καταστροφή όλων σχεδόν των κτιριακών κελυφών, είτε λόγω κατάρρευσης από τις ισχυρές σεισμικές δονήσεις (Εικόνα 1) είτε από τις μετέπειτα αθρόες κατεδαφίσεις (δικαιολογημένες και αδικαιολόγητες), που έγιναν υπό την πίεση των τότε έκτακτων περιστάσεων.

Ως αποτέλεσμα αυτής της συγκυρίας προέκυψε η ανάγκη της *ex nihilo* ανοικοδόμησης της πόλης στην ίδια τοποθεσία, με νέο σχέδιο, πράγμα που σπάνια τίθεται ως εγχείρημα στην πολεοδομία, αφού ο κανόνας είναι οι πόλεις να μη σχεδιάζονται και οικοδομούνται εξ ολοκλήρου από την αρχή, αλλά να περνούν από τις διάφορες 'οργανικές' φάσεις γέννησης, ανάπτυξης, ακμής και παρακμής στη διάρκεια πολλών αιώνων¹.

Για τους αρχιτέκτονες-πολεοδόμους της εποχής των σεισμών του 1953, ήταν μια σπάνια ευκαιρία να εφαρμόσουν σε παρθένο έδαφος τις ιδέες της σύγχρονης (μεταπολεμικής) πολεοδομίας. Το Αργοστόλι και η Ζάκυνθος, οι πρωτεύουσες των δύο γειτονικών νησιών έγιναν το αντικείμενο προτάσεων ανοικοδόμησης από αξιόλογους Έλληνες και ξένους αρχιτέκτονες και πολεοδόμους (στο πλαίσιο του μοντέρνου κινήματος) ανάμεσα στους οποίους φαίνεται ότι ήταν και ο διάσημος Le Corbusier, γνωστός ανά την υφήλιο για την επανάσταση που είχε φέρει στο πεδίο της αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας, με το κίνημα του μοντερνισμού στην μεσοπολεμική και μεταπολεμική περίοδο. Είναι μια άγνωστη ίσως λεπτομέρεια της μετασεισμικής πολεοδομικής ιστορίας της πρωτεύουσας της Κεφαλονιάς.

Στην παρούσα εργασία, επιχειρείται αρχικά μια σύντομη και αδρομερής ιστορική προσέγγιση της πολεοδομικής εξέλιξης της πόλης του Αργοστολίου και στη συνέχεια μια κριτική διερεύνηση και σχολιασμός, σχετικά με την απόπειρα εφαρμογής των αρχών της μοντέρνας αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας, η οποία τελικά δεν ευοδώθηκε, αφήνοντας ωστόσο πίσω της κάποια ευδιάκριτα ίχνη.

2. Η γενική πολεοδομική και οικιστική εξέλιξη της πόλης

Το Αργοστόλι είναι μια πόλη που δημιουργήθηκε και αναπτύχθηκε στη διάρκεια των νεότερων χρόνων. Η οικιστική του εξέλιξη μπορεί να χωριστεί σε τρεις μεγάλες φάσεις ή περιόδους που διακρίνονται με κριτήρια κάποια σημαντικά πολιτικά γεγονότα ή πολιτικές αλλαγές αλλά και φυσικές καταστροφές που σηματοδοτούν το πέρασμα από τη μια περίοδο στην άλλη (πίνακας 1). Τα γεγονότα αυτά είχαν μεγάλη επίδραση στη διαμόρφωση πολεοδομικών και χωροταξικών πολιτικών και πρακτικών τόσο σε κρατικό όσο και σε τοπικό επίπεδο και για τον λόγο αυτό

αποτελούν τα γενεσιουργά αίτια διαμόρφωσης της οικιστικής δομής και λειτουργίας του Αργοστολίου.

Πίνακας 1. Περίοδοι πολεοδομικής και οικιστικής εξέλιξης της πόλης Αργοστολίου

1^η περίοδος 1500-1757 : 'Προϊστορία'
Από τον αρχικό οικιστικό πυρήνα μέχρι τον ορισμό της ως πρωτεύουσα
2^η περίοδος 1757-1953 : 'Ιστορία'
<u>Από τον ορισμό ως πρωτεύουσα μέχρι τους σεισμούς του 1953</u>
1757-1864 πριν την ένωση των Ιονίων Νήσων με την Ελλάδα
1864-1953 μετά την ένωση των Ιονίων Νήσων με την Ελλάδα
3^η περίοδος 1953- μέχρι σήμερα : 'Μετα-ιστορία'
<u>Από τους σεισμούς του 1953 μέχρι σήμερα</u>
1953-1975 πριν από το ισχύον σύνταγμα (βασιλευόμενη δημοκρατία)
1975- μέχρι σήμερα (μεταπολίτευση- προεδρευόμενη δημοκρατία)

Πηγή : Επεξεργασία του συγγραφέα

Η πρώτη περίοδος (που θα ονομάσουμε συμβολικά και μεταφορικά ως «προϊστορία» της πόλης) ξεκινά στις αρχές του 16^{ου} αιώνα με την εμφάνιση (στην περιοχή του Κουτάβου, δηλαδή στο νότιο άκρο του κόλπου του Αργοστολίου) των πρώτων κατασκευών και εγκαταστάσεων για τις ανάγκες των τοπικών αλιέων αλλά και του νησιωτικού εμπορίου και της ναυτιλίας, και φθάνει μέχρι τον καθορισμό του οικισμού αυτού ως πρωτεύουσας του νησιού της Κεφαλονιάς στα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Έτσι, ο οικισμός αποκτά θεσμική, διοικητική και πολιτική υπόσταση και δημιουργούνται οι συνθήκες για να αποκτήσει μια αστική οντότητα και χαρακτήρα παρά το μικρό πληθυσμιακό του μέγεθος.

Η δεύτερη («ιστορική») περίοδος που διαρκεί δύο αιώνες περίπου, φθάνει μέχρι τα μέσα του 20^{ου} αιώνα και μπορεί να χωριστεί σε δύο διακριτές υποπεριόδους: Η πρώτη η οποία εκτείνεται χρονικά μέχρι την ένωση των Ιονίων Νήσων με την Ελλάδα, το 1864, είναι μια μεταβατική εποχή γεμάτη από μεγάλες πολιτικές ανακατατάξεις και διαδοχική υπαγωγή των νησιών σε διάφορες ξενικές κυριαρχίες. Ταυτόχρονα, είναι και μια περίοδος που χαρακτηρίζεται από μια αξιοσημείωτη οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη των νησιών και της πόλης του Αργοστολίου, η οποία συμπίπτει με τις ριζικές αλλαγές και τα σημαντικά γεγονότα που αναδιατάσσουν το χάρτη ολόκληρης της ευρωπαϊκής ηπείρου. Η δεύτερη υποπερίοδος είναι εκείνη κατά την οποία τα νησιά -και ιδιαίτερα το Αργοστόλι- ακολουθούν τη πορεία και τις τύχες του ελληνικού κράτους βιώνοντας, μεταξύ άλλων, τους δύο καταστρεπτικούς παγκόσμιους πολέμους. Η περίοδος χαρακτηρίζεται από μια βραδεία, σταδιακή πληθυσμιακή και παραγωγική συρρίκνωση και τελειώνει 'εκκωφαντικά' με τους σεισμούς του 1953.

Τέλος, η τρίτη περίοδος (που ονομάζουμε «μετα-ιστορία» της πόλης) και η οποία διαρκεί μέχρι σήμερα, είναι εκείνη που αρχίζει μετά τις σεισμικές καταστροφές του 1953 και για το λόγο αυτό ονομάζεται και μετασεισμική περίοδος. Η νέα αυτή φάση της εξέλιξης της πόλης χαρακτηρίζεται από αντιφατικές τάσεις. Στον δημογραφικό τομέα – εξ αιτίας και των σεισμών αλλά όχι μόνο λόγω αυτών- παρατηρείται εξαιρετικά μεγάλη εκροή πληθυσμού, με τη μετανάστευση (εσωτερική και εξωτερική), να καταγράφει τους υψηλότερους ρυθμούς σε ολόκληρη τη χώρα. Ταυτόχρονα, η πόλη διατηρεί τον πληθυσμιακό όγκο της, χάρις στην εισροή ανθρωπίνου δυναμικού από τα χωριά του νησιού που αναπληρώνουν τις εκροές.

Από την άλλη πλευρά, οι σεισμοί και η ανοικοδόμηση δημιουργούν νέες ευκαιρίες σε πολλούς από όσους μένουν. Μέσα στο γενικότερο κλίμα της μεταπολεμικής και μετασεισμικής ανάπτυξης το Αργοστόλι ανασυγκροτείται και πάλι ως πόλη αλλά πάνω σε μια νέα βάση. Η οικιστική του εξέλιξη λαμβάνει μια νέα μορφή που βασίζεται στις νέες δημόσιες πολιτικές όπως π.χ. ο Αντισεισμικός Κανονισμός, ο Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός (ΓΟΚ) καθώς και στη νέα τεχνολογία των οικοδομικών υλικών και κατασκευών .

Η περίοδος αυτή χωρίζεται πάλι σε δύο υποπεριόδους: α) εκείνη των δύο πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών του '50 και '60 μέχρι τα μέσα του '70 και β) τη μεταπολιτευτική, κατά την οποία εγκαθιδρύεται στην Ελλάδα το πολίτευμα της προεδρευομένης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας με το Σύνταγμα του 1975 και η οποία διαρκεί μέχρι σήμερα.

Διερευνώντας περισσότερο τη δεύτερη περίοδο (1797-1953) παρατηρούμε ότι αμέσως μετά την προσάρτηση των Επτανήσων (το 1864) στο ελληνικό κράτος, οι κυριότεροι οικισμοί του νομού Κεφαλληνίας (νησιά Κεφαλονιά και Ιθάκη), στο διάστημα από το 1867 έως το 1879, αποκτούν εγκεκριμένο πολεοδομικό σχέδιο. Αυτοί είναι οι πόλεις Αργοστόλι, Ληξούρι, Ιθάκη και οι «κωμοπόλεις» (σύμφωνα με τα κριτήρια της εποχής εκείνης) Αγία Ευφημία και Φισκάρδο (πίνακας 2). Οι δύο τελευταίοι οικισμοί ίσως επιλέχθηκαν εκ του γεγονότος ότι ήταν παράκτιοι οικισμοί και λιμάνια. Απουσιάζει η Άσσος που ήταν σημαντικό οικιστικό κέντρο.

Πίνακας 2. Σχέδια πόλεων κατά χρονολογική σειρά στα νησιά Κεφαλονιά και Ιθάκη

Πόλη	Έτος έγκρισης σχεδίου	Πληθυσμός 1879
Ληξούρι	1867	5818 κάτοικοι
Ιθάκη	1868	4711 »
Φισκάρδο	1877	142 »
Αργοστόλι	1878	7871 »
Αγία Ευφημία	1879	286 »

Πηγή : Καυκούλα Κ. Παπαμίχος Ν. Χαστάογλου Β. (1990), Αρχεία ΥΠΕΝ και επεξεργασία από τον συγγραφέα

Μετά την ένταξη στο ελληνικό κράτος και καταγράφοντας ειδικότερα την εξέλιξη του πολεοδομικού σχεδίου του Αργοστολίου από τα αρχεία του αρμόδιου Υπουργείου (παλιότερα Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος -ΥΧΟΠ- και σήμερα Περιβάλλοντος και Ενέργειας -ΥΠΕΝ) διαπιστώνουμε ότι υπήρξε πληθώρα αποφάσεων τροποποιήσεων (Εικόνα 2).

Έτσι, στη διάρκεια των 140 ετών, από τη θέσπιση του πρώτου ρυμοτομικού σχεδίου το 1878 μέχρι το 2018, έγιναν πάνω από 140 τροποποιήσεις -περισσότερες από μία κάθε χρόνο (πίνακας 3). Εξετάζοντας το σκεπτικό καθεμιάς από αυτές θα μπορούσε κανείς να δώσει κάποιες απαντήσεις και εξηγήσεις ή ερμηνείες για τις προθέσεις και τις σκοπιμότητες που τις επέβαλαν, πράγμα που θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον όχι μόνο από πολεοδομική αλλά και από κοινωνική και πολιτική σκοπιά.

Πίνακας 3. Τροποποιήσεις του σχεδίου πόλεως Αργοστολίου 1878-2018

Περίοδοι	Τροποποιήσεις σχεδίου	Κατάσταση σχεδίων	Πηγές τεκμηρίωσης
1878-1953	49	Κατεστραμμένα	Αρχείο ΥΠΕΝ και σχετικά ΦΕΚ
1953-1985	47	Μέτρια	Αρχείο ΥΠΕΝ και σχετικά ΦΕΚ

1985-2018	>50	Μέτρια	Αρχείο ΥΠΕΝ και σχετικά ΦΕΚ
Σύνολο 1878-2018	>140	-	-

Πηγή : Αρχεία ΥΠΕΝ (ΥΠΕΧΩΔΕ) και επεξεργασία από τον συγγραφέα

3. Η ανοικοδόμηση της πόλης και η επίδραση της μοντέρνας αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας

Το σεισμικό γεγονός του 1953 προκάλεσε τεράστιες καταστροφές και επέφερε σημαντικές ζημιές. Σύμφωνα με το Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας (ΤΕΕ 1953) η οικονομική εκτίμηση των απωλειών - ζημιών ήταν περίπου 200 εκ. δολάρια που αντιστοιχούσε στο 3% ή 6% του ΑΕΠ της χώρας ανάλογα με την τιμή του δολαρίου σε δραχμές που θα ληφθεί υπ' όψιν για τον υπολογισμό².

Η πόλη όπως και ολόκληρο το νησί ανοικοδομήθηκε και γενικά ανασυγκροτήθηκε με βάση την κρατική βοήθεια που εκφράστηκε μέσα από διάφορες θεσμικές και οικονομικές ρυθμίσεις καθώς και από μια ευρεία κοινωνική προσφορά, σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Στη αρχή, η πόλη πέρασε από τη φάση της έκτακτης ανάγκης και στοιχειώδους αποκατάστασης (πρώτες βοήθειες, επισιτισμός, προσωρινή στέγαση σε σκηνές και μετά σε ξύλινα παραπήγματα, με μέτρα, παροχές και κάθε είδους στήριξη καθώς και προσωρινή επαναφορά σε λειτουργία όλων των βασικών υπηρεσιών για την επιβίωση του πληθυσμού), η οποία διήρκεσε από λίγες εβδομάδες έως πολλούς μήνες. Στη φάση αυτή εξασφαλίστηκε η εγκατάσταση σχολείων και άλλων κοινωφελών υπηρεσιών και έγινε αποκατάσταση της τεχνικής κοινωνικής, οικονομικής και παραγωγικής υποδομής. Στη συνέχεια, ήρθε η φάση της ανασυγκρότησης που διήρκεσε από λίγα έως αρκετά χρόνια (για ορισμένες κατηγορίες σεισμοπλήκτων), ήτοι μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '50 /αρχές δεκαετίας του '60.

Το θεσμικό πλαίσιο της διαδικασίας ανασυγκρότησης περιλάμβανε τρεις βασικές ρυθμίσεις : α) Τη Σύσταση του "Υφυπουργείου Αποκατάστασης Σεισμοπλήκτων Ιονίων Νήσων" β) Το ΝΔ 2933 της 22/27-7-54 "Περί ανοικοδομήσεως των σεισμοπλήκτων Ιονίων Νήσων" γ) Το ΝΔ 2937 της 22/27-7-54 "Περί τροποποίησης των περί σχεδίων πόλεων κλπ. διατάξεων και ειδικών τινών διατάξεων σχετικών προς την ανοικοδόμησιν των σεισμοπλήκτων Ιονίων Νήσων"³.

Πέρα από τη νομοθεσία, σημαντικό ρόλο έπαιξε και το γενικότερο ιδεολογικό, πολιτικό και τεχνολογικό πλαίσιο της εποχής. Συγκεκριμένα, ο τότε κρατικός μηχανισμός (με την κυβέρνηση Παπάγου στην πολιτική ηγεσία της χώρας), εμφάνιζε συγκεντρωτικές δομές και λειτουργίες και γενικά διακυβέρνηση «αυταρχικού» χαρακτήρα, που επηρέαζε την συνολική οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας. Η όλη διαδικασία της ανοικοδόμησης στηρίχθηκε σε κεντρικές επιλογές και αποφάσεις, αλλά με απουσία ουσιαστικής συμμετοχής της τοπικής αυτοδιοίκησης, των τοπικών συλλογικοτήτων και της τοπικής κοινωνίας γενικότερα. Κύριο μέλημα των κρατικών παραγόντων ήταν η αποτελεσματικότητα εφαρμογής των αποφάσεων κάτω από την πίεση του χρόνου.

Από την άλλη πλευρά, σημαντικό ρόλο έπαιξε επίσης και η επίδραση των προτάσεων και θεωριών του διεθνούς φήμης αρχιτέκτονα - πολεοδόμου Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη ο οποίος είχε διατελέσει υφυπουργός ανοικοδομήσεως μετά την απελευθέρωση και διέθετε σχετική εμπειρία από την περίοδο της ανασυγκρότησης της χώρας από τις καταστροφές του Β' παγκοσμίου πολέμου⁴

(Δοξιάδης Κ. 1954). Ας σημειωθεί ότι, στην περίπτωση των Ιονίων νήσων, οι αρμοδιότητες του αντίστοιχου τότε Υφυπουργείου Αποκαταστάσεως Σεισμοπλήκτων, σε ζητήματα πολεοδομικής πολιτικής, παροχής τυποποιημένων σχεδίων κατοικιών και οικοδομικών υλικών, ήταν καθοριστικές. Στο πλαίσιο αυτό, και με αφορμή την ανασυγκρότηση των Ιονίων Νήσων, υιοθετείται από το Ελληνικό κράτος η πρακτική της αυτοστέγασης (σύστημα 'αρωγής')⁵. Ωστόσο, έντονη και σοβαρή κριτική υπήρξε από το τότε Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος (ΤΕΕ) που εκπροσωπούσε τον τεχνικό κόσμο της χώρας, σύμφωνα με την οποία έπρεπε να ληφθούν υπ' όψιν κρίσιμα θέματα όπως οι επιστημονικές και τεχνικές μέθοδοι, η χρήση εγχώριων υλικών, η απασχόληση εγχώριου εργατικού δυναμικού στις κατασκευές και όχι μόνον ζητήματα αποτελεσματικότητας που έθετε ως προτεραιότητα η κυβέρνηση⁶.

Από την αρχή της περιόδου ανοικοδόμησης, εκτός από το αυτονόητο ζήτημα της αντισεισμικής θωράκισης των κτιρίων, τέθηκαν και τα εξίσου σημαντικά ζητήματα της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας σε όλες τους τις διαστάσεις (ιδιοκτησιακό καθεστώς, αστικός αναδιασμός, πολεοδομικός σχεδιασμός, μορφολογία κτιρίων κλπ.) Είναι μια εποχή όπου το μοντέρνο κίνημα στην αρχιτεκτονική βρίσκεται στη δεύτερη μεταπολεμική του φάση και είναι πλέον ο κανόνας για τους τότε νέους αρχιτέκτονες σε σχέση με την τάση του νεοκλασικισμού που έχει εγκαταλειφθεί.

Πράγματι, κατά την ανασυγκρότηση των πόλεων μετά τις καταστροφές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η επιρροή των ιδεών του Bauhaus⁷, και κυρίως των CIAM⁸ και γενικότερα του μοντέρνου κινήματος, ήταν καθοριστική. Έτσι στο πλαίσιο μιας γενικότερης τάσης και επικράτησης του νεωτεριστικού σχεδιασμού, σε πολλές κατεστραμμένες ευρωπαϊκές πόλεις (κυρίως κέντρα πόλεων) τέθηκε το δίλημμα ανάμεσα στην επαναφορά της παραδοσιακής δομής και στη ριζική πολεοδομική ανασυγκρότηση με μοντέρνες δομές και κατασκευές⁹.

Το ίδιο δίλημμα, τηρουμένων των αναλογιών, τέθηκε με αφορμή τους σεισμούς του 1953 και στην περίπτωση των μικρών πόλεων των Ιονίων Νήσων. Και εδώ η «μοντέρνα» επιλογή της ανοικοδόμησης κτιρίων, πόλεων και οικισμών βρήκε πεδίο πειραματισμού και ευκαιρία έκφρασης στα κατεστραμμένα νησιά της Κεφαλονιάς και Ιθάκης.

Την ίδια περίοδο γίνονται προσπάθειες -με σχετική διακριτικότητα- από Έλληνες αξιωματούχους των αρμοδίων υπουργείων με σκοπό την πρόσκληση διάσημων ξένων αρχιτεκτόνων και πολεοδόμων, όπως ο Le Corbusier, οι οποίοι θα αναλάμβαναν τον σχεδιασμό των κατεστραμμένων πόλεων των Ιονίων Νήσων. Υπήρξαν μάλιστα και σχετικά δημοσιεύματα στον τύπο της εποχής. Από το προσωπικό αρχείο του καθηγητή του ΕΜΠ Π. Τουρνικιώτη¹⁰ αποκαλύπτεται ότι σε δακτυλόγραφο σημείωμα του Le Corbusier (29-10-1953), αναφέρεται ότι ο ίδιος δέχτηκε τηλεφώνημα από το γαλλικό υπουργείο εξωτερικών με το οποίο ενημερώθηκε για τις ενέργειες των υπουργείων Εσωτερικών και Ανοικοδόμησης της Ελλάδας με σκοπό την αναζήτηση υποψηφίου που θα αναλάμβανε την ανασυγκρότηση των πόλεων στην Κεφαλονιά και ότι η γαλλική πλευρά υπέδειξε κυρίως αυτόν. Επίσης, στο ίδιο αρχείο, σε άλλο δακτυλόγραφο και ενυπόγραφο σημείωμα (24-11-1954) ο Le Corbusier αναφέρει τους όρους και τις υποχρεώσεις που θα αναλάβει αν και εφόσον του ανατεθεί το έργο στην Ελλάδα (Αργοστόλι Κεφαλονιάς). Ακόμη, υπάρχουν και άλλα ντοκουμέντα στο αρχείο Π. Τουρνικιώτη (αποκόμματα εφημερίδων και σημειώματα του Le Corbusier) που αποδεικνύουν το ενδιαφέρον του για το έργο αυτό καθώς και την υποστήριξη που είχε από τρίτους.

Το ότι τελικά δεν προχώρησε η λύση της ανάθεσης σ' αυτόν ίσως να οφείλεται - μεταξύ άλλων- και στις αντιδράσεις των Ελλήνων ομοτέχνων του.

4. Η κληρονομιά του μοντέρνου στο Αργοστόλι και η σημασία της

Με δεδομένο το προαναφερόμενο πλαίσιο της εποχής, τέθηκε εκ των πραγμάτων το ερώτημα ποια θα ήταν η κατεύθυνση που θα έπρεπε να ακολουθήσει ο πολεοδομικός και αρχιτεκτονικός σχεδιασμός στο Αργοστόλι και γενικά στην Κεφαλονιά και Ιθάκη, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τα δημόσια κτίρια στα οποία το κράτος είχε τον έλεγχο και αναλάμβανε τη δαπάνη της μελέτης και της κατασκευής τους.

Στη Ζάκυνθο, όπως ανέφερε τότε ο καθηγητής Δ. Ζήβας¹¹, το ερώτημα αυτό απαντήθηκε προς την κατεύθυνση μια απλής απομίμησης των μορφολογικών προτύπων της προσεισμικής αρχιτεκτονικής που ικανοποιούσε τις προτιμήσεις των ντόπιων. Αντιθέτως, στην Κεφαλονιά και Ιθάκη επιχειρήθηκε ένα είδος πειραματικής εφαρμογής των αρχών της μοντέρνας αρχιτεκτονικής, έστω και μερικώς. Στο εγχείρημα αυτό έλαβαν μέρος μερικοί από τους διασημότερους Έλληνες αρχιτέκτονες της εποχής δύο εκ των οποίων ήταν κεφαλονίτικης καταγωγής (Π. Καραντινός, Χ. Σφαέλλος)¹². Αξίζει να σημειωθεί εδώ, ότι την εποχή που ο Ζήβας παρουσιάζει την έκθεσή του για τα Ιόνια Νησιά στα 'Τεχνικά Χρονικά', ορισμένοι που ενδιαφέρονται και ασχολούνται με την ανασυγκρότηση των νησιών και ταυτόχρονα είναι θιασώτες της προσεισμικής αρχιτεκτονικής, ασκούν έντονη κριτική στη μετασεισμική ανοικοδόμηση, συχνά άστοχη και αδικαιολόγητη¹³.

Σε κάθε περίπτωση, προϊόντα της νεωτεριστικής προσπάθειας υπήρξαν τα περισσότερα δημόσια και κοινωφελούς χαρακτήρα κτίρια. Σε ό,τι αφορά τις τράπεζες, η Εθνική και η Τράπεζα της Ελλάδος¹⁴ ακολούθησαν τα νεοκλασικά πρότυπα, ενώ η Εμπορική τις τότε νέες αρχές σχεδιασμού¹⁵ (Εικόνα 3). Στον πίνακα 4 παρουσιάζεται μια αδρομερής κατάταξη των κτιρίων ανάλογα με το είδος της αρχιτεκτονικής.

Πίνακας 4. Κατάταξη κτιρίων στο Αργοστόλι (αρχιτεκτονική μορφολογία)

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΦΕΛΗ ΚΤΙΡΙΑ ΣΤΟ ΑΡΓΟΣΤΟΛΙ ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΣΕΙΣΜΟΥΣ ΤΟΥ 1953
Κτίρια Μοντέρνας αρχιτεκτονικής
Διοικητήριο, Δημαρχείο, Αρχαιολογικό Μουσείο, Τουριστικό Ξενοδοχείο Ξενία, Τελωνείο, Λιμεναρχείο, Χημείο, Ταχυδρομείο, Κτίριο Χωροφυλακής, Γυμνάσια Αρρένων-Θήλεων, Δημοτικό Σχολείο, Στρατολογικό Γραφείο, Ορφανοτροφείο, Δημοτικά Λουτρά, Δημοτική Αγορά τριάντα πέντε (35) καταστημάτων, Εμπορική Τράπεζα
Κτίρια Μη Μοντέρνας αρχιτεκτονικής (νεοκλασικά κ.ά.)
Δικαστικό Μέγαρο, Μητροπολιτικό Μέγαρο (Αρχιεπισκοπή), Κοργιαλένειος

Αξίζει να τονιστεί εδώ, ότι, ειδικά τα κτίρια του διοικητικού- πολιτιστικού κέντρου Δημαρχείο, Αρχαιολογικό Μουσείο, Διοικητήριο (καθώς και το «Ξενία» στο βόρειο άκρο της πόλης), σχεδιασμένα από αξιόλογους αρχιτέκτονες της εποχής, αποτελούν ουσιαστικά τον πυρήνα της 'κληρονομιάς του μοντέρνου' στο Αργοστόλι¹⁶ (Εικόνες 4,5,6,7,8,9,10,11). Κατά συνέπεια, είναι επιβεβλημένος σήμερα ο χαρακτηρισμός τους ως διατηρητέα γιατί έχουν πλέον αποκτήσει μεγαλύτερη αξία αρχιτεκτονική-ιστορική-καλλιτεχνική από τα κατ' απομίμηση νεοκλασικά που έχουν ήδη κηρυχθεί ως διατηρητέα προ εικοσαετίας¹⁷. Πλάι σε αυτά, επίσης αξιόλογο για την μοντέρνα κληρονομιά της πόλης, είναι και το κτιριακό συγκρότημα της αγοράς σε σχέδια του Δ. Ζήβα (εικόνες 12, 13). Για το συγκρότημα αυτό, με βάση την ιστορική μνήμη αλλά και τις λειτουργικές και αισθητικές ανάγκες της πόλης, είναι ανάγκη να υπάρξει η πλήρης μορφολογική του αποκατάσταση και παράλληλα να αποκτήσει τις κατάλληλες χρήσεις (πολιτιστικές, εστίασης, αναψυχής κλπ.) αλλά και σωστή οικονομική διαχείριση από τη δημοτική αρχή, ώστε να σταματήσει η υποβάθμιση που υφίσταται η πόλη στην κεντρικότερη θέση του θαλάσσιου μετώπου της. Ένα άλλο αξιόλογο δημόσιο κτίριο της μοντέρνας εκδοχής, είναι και εκείνο της αστυνομίας (τότε χωροφυλακής) για το οποίο δυστυχώς, δεν είναι σαφές με ποιας διοικητικής ή πολιτικής αρχής την ευθύνη, εγκαταλείφθηκε και απαξιώθηκε ως κατασκευή, χωρίς την αναγκαία συντήρηση και χωρίς έγκαιρη επισκευή. Μετά την αποχώρηση της αστυνομίας θα μπορούσε να στεγάσει κάθε είδους δημόσια υπηρεσία γιατί είχε την ίδια ποιότητα κατασκευής με όλα τα υπόλοιπα κτίρια της σειράς αυτής που συντηρήθηκαν και επισκευάστηκαν (π.χ. το διοικητήριο κ.ά.) Πλάι στην κληρονομιά του μοντέρνου στο Αργοστόλι -αλλά και στις άλλες πόλεις και κωμοπόλεις των νησιών- θα πρέπει να προστεθεί και η κληρονομιά των μετασεισμικών "σπιτιών της αρωγής", ως ιδιαίτερης κατηγορίας κτισμάτων που δεν ακολουθούν το «μοντέρνο ιδίωμα». (Εικόνες 14,15). Και αυτό γιατί ο σχεδιασμός τους (σε διάφορους τύπους) έγινε με κριτήρια την απλότητα, αντισεισμικότητα και οικονομία, ενώ από πλευράς μορφολογίας επιλέχτηκε η παραδοσιακή μορφή με δίκλινη ή τετράκλινη στέγη από κεραμίδια. Πρόκειται για οικήματα απλής λαϊκής αρχιτεκτονικής χωρίς ιδιαίτερη μορφολογική φροντίδα που θα μπορούσαν να ταξινομηθούν ως «μετασεισμικά παραδοσιακά»¹⁸.

5. Συμπέρασμα

Με βάση την εμπειρία άλλων πόλεων που ανοικοδομήθηκαν μετά από σεισμό (όπως η πόλη των Σκοπίων στην τότε Γιουγκοσλαβία)¹⁹, ο σχεδιασμός ήταν σε όλες τις περιπτώσεις το αποτέλεσμα πλήθους αντιθέσεων, παλινδρομήσεων, συνθέσεων, συμβιβασμών και γενικά διαδικασιών και αποφάσεων τεχνικού και πολιτικού χαρακτήρα που εξελίσσεται στη πορεία του χρόνου. Ιδιαίτερα μάλιστα όταν εμπλέκονται πέρα από τους τοπικούς και εθνικούς φορείς και οι διεθνείς παράγοντες όπως οργανισμοί (ΟΗΕ κ.ά.) ή και διάφορες προσωπικότητες (πολιτικοί ή αρχιτέκτονες - πολυεδόμενοι).

Στο Αργοστόλι της Κεφαλονιάς και γενικά στα Ιόνια νησιά παρατηρούμε μια 'εφαπτομενική' εμπλοκή τέτοιων παραγόντων, όπως το γραφείο του Le Corbusier ή

το γραφείο Δοξιάδη. Ίσως αυτό δικαιολογείται από το γεγονός ότι, παρά το μέγεθος της καταστροφής, το μικρό 'ειδικό βάρος' της πόλης του Αργοστολίου δεν ήταν αρκετό να παρακινήσει μια πλήρη εμπλοκή. Ωστόσο, ήταν σημαντικό το ότι ασχολήθηκαν έστω και περιστασιακά ή φευγαλέα τόσο ο Έλληνας Κωνσταντίνος Δοξιάδης όσο και ο Γαλλο-ελβετός Le Corbusier, ορμώμενοι, όχι μόνον από το κέρδος, αλλά από το πάθος του ανταγωνισμού σε μια από τις πιο σπάνιες ευκαιρίες όπου θα μπορούσαν να εφαρμόσουν τις πρωτοποριακές ιδέες τους και να δικαιώσουν τις θεωρίες τους.

Ισχυρές ενδείξεις, ή μάλλον αποδείξεις για την απόπειρα αυτή, αποτελούν τα ντοκουμέντα της αλληλογραφίας του Le Corbusier (του αρχείου Π. Τουρνικιώτη) και δημοσιεύματα εφημερίδων της εποχής (π.χ. Εστία, Καθημερινή κ.α.) για παράπονα Ελλήνων καθηγητών του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου (ΕΜΠ) λόγω πιθανής έλευσης ξένων αρχιτεκτόνων και πολεοδόμων μελετητών²⁰.

Πρέπει πάντως, να σημειωθεί ότι, σε περίπτωση που η ανοικοδόμηση της πόλης, βασιζόταν εξ ολοκλήρου στις αντιλήψεις και στα σχέδια επώνυμων δημιουργών, όπως ο Le Corbusier, θα είχε ίσως ως συνέπεια να βάλει στον παγκόσμιο χάρτη τη νέα μετασεισμική πόλη του Αργοστολίου, όπως συνέβη σε άλλες περιπτώσεις αρχιτεκτονικών και πολεοδομικών έργων που έγιναν γνωστά, όχι μόνον στους ειδικούς αλλά και στο ευρύ κοινό και κηρύχθηκαν μοντέρνα μνημεία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς παρά την όποια κριτική που επακολούθησε για τα ίδια και τον δημιουργό τους²¹.

Ωστόσο (όπως μας διδάσκει η ιστορία της αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας του μοντέρνου κινήματος), η τυχόν ανάληψη του σχεδιασμού του Αργοστολίου από διάσημα ονόματα της εποχής δεν σημαίνει ότι θα εξασφάλιζε απαραίτητα και μια καλύτερη ζωή για την πόλη και τους ανθρώπους της. Απλώς, στη εποχή του branding και του marketing των τόπων και των πόλεων, το σενάριο αυτό θα προκαλούσε ένα είδος μυθοποίησης για την πόλη και το όνομά της, με ό,τι θετικό αυτό συνεπάγεται.

Τελικά η πόλη του Αργοστολίου, ούτε θέση στον παγκόσμιο χάρτη πήρε αλλά ούτε και την ικανοποίηση -λειτουργική και ψυχολογική- των κατοίκων, των επισκεπτών και γενικά των χρηστών της πέτυχε. Ο σχεδιασμός της - βασικά ο αρχιτεκτονικός - υπήρξε ένα τολμηρό αλλά μετέωρο και ανολοκλήρωτο βήμα ανάμεσα στο μοντέρνο πείραμα και σε μια 'νοσταλγική' τακτοποίηση. Αλλά παρ' όλα αυτά αποτέλεσε αναμφισβήτητο, ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον και μοναδικό σχεδιαστικό εγχείρημα στη μεταπολεμική Ελλάδα.

Βιβλιογραφία και Πηγές τεκμηρίωσης

- Γιακουμακάτος Α. (2003) *Στοιχεία για τη νεότερη ελληνική αρχιτεκτονική. Πάτροκλος Καραντινός*, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης- ΜΙΕΤ.
- Grandazzi M. (1955) «Le tremblement de terre des iles Ioniennes (Aout 1953)» in *Annalles de Géographie* No 340 Tome LXIII.
- Δελλαδέτσιμας Π-Μ.- Μπεριάτος Η. (2010) «Η ανασυγκρότηση των νησιών Κεφαλληνίας και Ιθάκης μετά τους σεισμούς του 1953» στο Μπεριάτος Η.-- Δελλαδέτσιμας Π-Μ. (επιμ.) *Σεισμοί και οικιστική ανάπτυξη: ο ρόλος του αρχιτεκτονικού, πολεοδομικού και χωροταξικού σχεδιασμού*, Εκδόσεις Κριτική: Αθήνα, σ.σ.39-80
- Δελλαδέτσιμας Π-Μ.- Μπεριάτος Η. (2010) «Κεφαλονιά και Ιθάκη στα Ιόνια νησιά. Μια απόπειρα εφαρμογής του μεταπολεμικού μοντερνισμού σε αρχιτεκτονικό και

- πολεοδομικό επίπεδο» εισήγηση στην 5^η Επιστημονική Συνάντηση του Ελληνικού *Docomoto*, 3-4/6/2010 Θεσσαλονίκη.
- Δοξιάδης Κ. (1954) *Κεφαλληνία. Τα προβλήματα της και προτάσεις αντιμετώπισεώς των κατοπιν της μεγάλης καταστροφής του 1953*, Δακτυλόγραφο κείμενο 82 σ., Αρχείο Δοξιάδη, Ref. Code 34870, Αθήνα.
- Ζηβας Δ. (επιμ) (2010) «Ζάκυνθος 1953: Η συνέχεια μετά την καταστροφή» στο Μπεριάτος Η. -Δελλαδετισμας Π-Μ. (επιμ.) *Σεισμοί και οικιστική ανάπτυξη: ο ρόλος του αρχιτεκτονικού, πολεοδομικού και χωροταξικού σχεδιασμού*, Εκδόσεις Κριτική: Αθήνα σ.σ. 81-92
- Ζηβας Δ. (1959), *Ιόνια Νησιά 1959, Τεχνικά Χρονικά Γενική Έκδοσις*, αριθ. τεύχους 169-170, 1-15 Ιανουαρίου 1959.
- Καρδαμίτση-Αδάμη Μ. (2009) *Ο αρχιτέκτων Κλέων Κραντονέλης*, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα.
- Καυκούλα Κ. Παπαμίχος Ν. Χαστάογλου Β. (1990), *Σχέδια πόλεων στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Αρχιτεκτόνων, Πολυτεχνικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, παράρτημα αρ. 15 ΙΒ' τόμου, Θεσσαλονίκη .
- Κονταράτος Σ. (2014) *Ουτοπία και πολεοδομία*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, τόμος Β' σ. 469.
- Σημαιοφορίδης Γ. (επιμέλεια και εισαγωγή) (2003) *Η χάρτα των Αθηνών - Le Corbusier*, (επίμετρο Γ. Κανδύλης- Α. Προβελέγγιος): Εκδόσεις Ύψιλον/βιβλία, Αθήνα, σ. 143
- Μπεριάτος Η. (2008),«Αργοστόλι: πολεοδομικός σχεδιασμός και οικιστική ανάπτυξη από τα μέσα του 20^{ου} στις αρχές του 21^{ου} αιώνα» στο *Πρακτικά του Η' Διεθνούς Πανιόνιου Συνεδρίου*, Κύθηρα 21-25 Μαΐου 2006, σσ 593-609, Εταιρεία Κυθηραϊκών Μελετών, Αθήνα.
- Μπεριάτος Η. (1997) «Αρχιτεκτονική και πολεοδομία στο Μετασεισμικό Αργοστόλι». Στο *Μελέτες για την ιστορία και το χώρο των νησιών Κεφαλονιάς και Ιθάκης*, ΙΚΙ Αργοστόλι, σελ.: 127-138.
- Παυλάτος Τ. (1988) *Ενώπιον του Λαού / Coram Populo Τρίπτυχο 35 έτη εκ των σεισμών, Α' Οι σεισμοί, Β' Η ανοικοδόμηση, Γ' Πως έπεσαν τα σπίτια μας*, Έκδοση Δήμου Αργοστολίου, Αργοστόλι.
- Σφαέλλος Χ. (2002) *Αρχιτεκτονική-Ανάπτυξη*, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα
- Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ π. ΥΠΕΧΩΔΕ)(2018), Διεύθυνση Τοπογραφικών Εφαρμογών και Γεωχωρικών Πληροφοριών, Τμήμα Χαρτογραφικής Τεκμηρίωσης, Αρχείο σχεδίων πόλεως.
- Τουρνικιωτης Π. (2018) *Προσωπικό του αρχείο και συνομιλία /συνέντευξη*. Πληροφορίες σχετικά με εμπλοκή του Le Corbusier στην προσπάθεια ανάληψης εκπόνησης του πολεοδομικού σχεδίου Αργοστολίου μετά τους σεισμούς του 1953. (Reconstruction villes détruites par les tremblements de terre -Grèce 1953. FLC /15-5 -2012 / C 3 σ.1-2).
- Τσέτσης Σ. (επιμ.) (2018) *Μνήμη και αστικό φαινόμενο*, Εκδόσεις Μίλητος, Αθήνα, σελ. 637.
- Υπουργική Απόφαση: *Χαρακτηρισμός ως διατηρητέων δέκα οκτώ (18) κτιρίων που βρίσκονται στη νήσο Κεφαλληνία (ν. Κεφαλληνίας) και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης αυτών* (ΦΕΚ 402Δ/31-5-2001)
- Χαστάογλου Β.- Μπεριάτος Η. -Σιόλας Α. e al, (επιμ) (2007), *Πόλεις της Μεσογείου μετά από σεισμό*, Βόλος: Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου (ΔΗ.Κ.Ι.)

¹ Υπάρχουν φυσικά και οι εξαιρέσεις που επιβεβαιώνουν τον κανόνα όπως οι πόλεις : Islamabad στο Πακιστάν, Chandigarh στην Ινδία, Brasilia στην Βραζιλία (οι δύο τελευταίες έχουν κηρυχθεί μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO). Η κλίμακά τους όμως είναι πολύ μεγαλύτερη από εκείνη των πόλεων Αργοστολίου και Ζακύνθου.

² Η αξία του δολαρίου από 15 δραχμές το 1953 ανέβηκε σε 30 δραχμές το 1956 λόγω υποτίμησης του ελληνικού νομίσματος.

³ Ας σημειωθεί ότι σε συνέχεια των βασικών αυτών ρυθμίσεων υπήρξαν πολλές τροποποιήσεις αλλαγές και συμπληρώσεις λόγω των προβλημάτων που ανέκυπταν στην πράξη.

⁴ Την περίοδο 1945-1951 ο Κ.Α. Δοξιάδης συνέβαλε καθοριστικά στην πορεία ανασυγκρότησης μέσα από διάφορες πολιτικές και διοικητικές θέσεις (Υφυπουργός Ανοικοδόμησης, Γενικός Διευθυντής Ανοικοδομήσεως, κλπ.). Το 1951 εγκατέλειψε το δημόσιο και ίδρυσε το Τεχνικό Γραφείο Δοξιάδη (Doxiadis Associates) το οποίο επέκτεινε τη δράση του σε πολλές χώρες του πλανήτη. Εκτός από την πιθανή επίδραση των απόψεών του, ο Δοξιάδης είχε και άμεση εμπλοκή με τη σεισμόπληκτη Κεφαλονιά μέσω της σύνταξης μιας προκαταρκτικής έκθεσης με τίτλο «Κεφαλληνία. Τα προβλήματα της και προτάσεις αντιμετώπισής των κατόπιν της μεγάλης καταστροφής του 1953». Στην έκθεση περιλαμβάνονται στατιστικοί πίνακες, διαγράμματα και σχέδια τύπων κατοικίας καθώς και προοπτικά σχέδια του Ορφανοτροφείου Αργοστολίου, του Ιερού Ναού Κουρκουμελάτων, της μονής του Αγίου Γερασίμου στα Ομαλά καθώς και σχέδια όψεων και κατόψεων τύπων κατοικιών με τις υπογραφές του Κωνσταντίνου Δοξιάδη και του αρχιτέκτονα Αρθούρου Σκέπερς (που σχεδίασε αργότερα και τον Οίκο Ευγηρίας). Ειδικά για το κτίριο του ορφανοτροφείου υπάρχει σύντομη παρουσίασή του (με τίτλο παιδική στέγη στο Αργοστόλι / Hospice d' Enfants à Argostoli) στο τεύχος Νο 13 (Ιανουάριος Φεβρουάριος 1959) του περιοδικού «Αρχιτεκτονική».

⁵ Η αρωγή (βοήθεια) ήταν στην ουσία η παροχή σε χρήμα ή/και σε είδος (π.χ. οικοδομικά υλικά όπως σίδηρο και τσιμέντο) το ύψος της οποίας προσδιοριζόταν ανάλογα με την περιοχή (αστική ή αγροτική). Στην αρχή η αρωγή δινόταν υπό μορφή δανείων που όμως αργότερα λόγω κοινωνικών πιέσεων έγινε δωρεάν παροχή.

⁶ Εκτεταμένη αναφορά και περισσότερες πληροφορίες για το ιστορικό πλαίσιο και τις φάσεις ανασυγκρότησης περιέχονται στην εργασία : Δελλαδέτσιμας Π-Μ.- Μπεριατος Η. (2010) «Η ανασυγκρότηση των νησιών Κεφαλληνίας και Ιθάκης μετά τους σεισμούς του 1953» στο βιβλίο *Σεισμοί και οικιστική ανάπτυξη: ο ρόλος του αρχιτεκτονικού, πολεοδομικού και χωροταξικού σχεδιασμού*, Εκδόσεις Κριτική: Αθήνα, σ.σ.39-80

⁷ Το Bauhaus αποτέλεσε ένα καλλιτεχνικό ρεύμα στις εφαρμοσμένες τέχνες (με βασικές αρχές την απλότητα, λειτουργικότητα, χρηστικότητα, οικονομικότητα, κ.α.) και που επηρέασε πολλές γενιές δημιουργών σε όλο το κόσμο και εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο του μοντέρνου κινήματος. Η σχολή του Bauhaus ως εκπαιδευτικό ίδρυμα δημιουργήθηκε το 1919 με εγκατάσταση στη Βαϊμάρη, στη συνέχεια στο Ντεσάου και τέλος στο Βερολίνο όπου έκλεισε το 1933. Ιδρυτής της ήταν διάσημος Γερμανός αρχιτέκτονας Walter Gropius, από τους σημαντικότερους θεωρητικούς της μοντέρνας αρχιτεκτονικής που σχεδίασε το κτίριο της αμερικανικής πρεσβείας στην Αθήνα.

⁸ Τα CIAM /Congrès Internationaux d' Architecture Moderne(1928-1956)/ αποτέλεσαν ένα φόρουμ ανταλλαγής απόψεων και προβληματισμού για θέματα αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας στο πλαίσιο του μοντέρνου κινήματος. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 4ο Συνέδριο που έλαβε χώρα το 1933 στην Αθήνα είχε ως αποτέλεσμα την σύνταξη από τον Le Corbusier της 'Χάρτας των Αθηνών' στην οποία διατυπώνονται οι αρχές της μοντέρνας πολεοδομίας (Σημαιοφορίδης 2003). Στην Ελλάδα, τόσο στη μεσοπολεμική όσο και στη μεταπολεμική περίοδο παρατηρείται ανάλογη κινητικότητα στη Σχολή Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ και στα αρμόδια υπουργεία, όπου σημαντικοί αρχιτέκτονες της εποχής όπως ο Πικιώνης, ο Κωνσταντινίδης, ο Προβελέγγιος κ.ά. επιχειρούν να συνδυάσουν τον μοντερνισμό με την τοπικότητα μέσα από διάφορα προγράμματα κατασκευής δημοσίων κτιρίων (π.χ. πρόγραμμα σχολείων δεκαετίας '30, πρόγραμμα ξενοδοχείων 'Ξενία' μεταπολεμικά κλπ.) στα οποία διακρίθηκαν και κεφαλονίτικης καταγωγής αρχιτέκτονες (Θ. Βαλεντής, Π. Καραντινός, Χ. Σφαέλλος)

⁹ Πρέπει να σημειωθεί ότι η δεύτερη (νεωτεριστική) επιλογή της ριζικής ανασυγκρότησης κυριάρχησε σε μια σειρά πόλεων όπως το Coventry, το Rotterdam, η Dunkerque που καταστράφηκαν από βομβαρδισμούς αλλά και στα Σκόπια, που καταστράφηκε από σεισμό το 1963.

¹⁰ Όλα τα αναφερόμενα στο κείμενο έγγραφα καθώς και διάφορα άλλα τεκμήρια υπάρχουν σε αντίγραφα ή πρωτότυπα στο αρχείο του καθηγητή Π. Τουρνικιώτη.

¹¹ Συγκεκριμένα ο Δ. Ζήβας, (μελετητής και ίδιος στην ανοικοδόμηση) στην έκθεσή του αναφέρει χαρακτηριστικά για την Κεφαλονιά : «Αντίθετα με ό,τι συνέβη στην Ζάκυνθο, η Κεφαλληνία και η Ιθάκη- για την ακρίβεια το Βαθύ Ιθάκης -εκρίθη ότι έπρεπε να ν' ανοικοδομηθούν πάνω στα

σύγχρονα αρχιτεκτονικά και μορφολογικά δεδομένα. Η αλήθεια είναι πως ο πειρασμός ήταν μεγάλος και άλλη τέτοια ευκαιρία δεν παρουσιάζεται εύκολα...» Και παρακάτω: «..Το νέο στοιχείο που προσετέθη ήταν πως, αντί για την παραδοσιακή μορφολογική εμφάνιση που επεκράτησε στη Ζάκυνθο, εδώ εξητήθη η πλήρης ανταπόκριση συγχρόνου κατασκευής από τη μια μεριά και λειτουργίας και μορφής απ' την άλλη, μ' άλλα λόγια εξητήθη να αντιμετωπισθή το πρόβλημα από την σύγχρονή του σκοπιά..» (Τεχνικά Χρονικά, 1-15 Ιανουαρίου 1959, αρ. τεύχους 169-170 σ. 44)

¹² Ο Πάτροκλος Καραντινός (1903-1976) σχεδίασε το αρχαιολογικό μουσείο Αργοστολίου και ο Χαράλαμπος Σφαέλος (1914-2004) σχεδίασε το τουριστικό ξενοδοχείο «Ξενία» στο Αργοστόλι. Και οι δύο υπήρξαν ένθερμοι θιασώτες του μοντερνισμού. Για τα κτίρια αυτά, ο Κ.Π. Φωκάς-Κοσμετάτος (ο οποίος φαίνεται ότι αγνοούσε τον προβληματισμό και την εξέλιξη της αρχιτεκτονικής και αισθητικής της εποχής του) γράφει στο βιβλίο του *Κεφαλληνιακά- Β' Αρχιτεκτονικά* (Αθήνα, 1962) : «Τα τρία ταύτα κτίρια αποτελούν κατασκευάσματα πόλεως νεοπαγούς χαρακτήρα, χωρίς ιστορίαν, χωρίς παρελθόν, ανίκανα να προκαλέσουν Επτανησιακήν αισθητικήν συγκίνησιν και αναπόλησιν... Ειδικώτερον το Μουσείον αποτελεί ακατανόητον αρχιτεκτονικήν και χρωματικήν σύνθεσιν ενθυμίζουσαν Αιγυπτιακόν Ναόν» (σσ. 22-23).

¹³ Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο προαναφερόμενος Κ.Π. Φωκάς-Κοσμετάτος ο οποίος στο σχετικό πόνημά του *Κεφαλληνιακά - Β' Αρχιτεκτονικά* αναφέρει: «Δυστυχώς η αρχιτεκτονική των μετασεισμικών Δημοσίων κτιρίων της Κεφαλληνίας απέκοψε τον τόπο από τας αρχιτεκτονικάς του παραδόσεις, τας αισθητικάς του προτιμήσεις, και τον παρουσιάζει ωσάν να μην είχε προγόνους και πολιτισμόν προ των σεισμών, αλλ' ως τόπον νέοαπελευθερωθέντων Αφρικανών (sic!)...» (σ.22). Στη συνέχεια, διαστρεβλώνοντας κυριολεκτικά τη διαπίστωση του Δ. Ζήβα για την επιλογή της μοντέρνας αρχιτεκτονικής στην Κεφαλονιά, και αφού εκθειάζει τα κτίρια της Ζακύνθου αναρωτιέται «Διατί εις το Αργοστόλιον δεν επεδείχθη ομοία φροντίς, αλλά κατεσκευάσθησαν άρρυθμα αρχιτεκτονικά έργα και παρουσιάσθησαν λάθη πολεοδομικά;... Και έτσι ο πειρασμός ...αντιστάσεως μη ούσης εξεγέννησε τα τρίδυμα άσχημα δημόσια κτίρια του Αργοστολίου..» (σσ 24-25)

¹⁴ Τα κτίρια των δύο αυτών τραπεζών (Τράπεζα Ελλάδος και Εθνική) έχουν χαρακτηριστεί διατηρητέα (ΦΕΚ 402Δ/31-5-2001)

¹⁵Ειδικά το αρχικό κτίριο της Εμπορικής Τράπεζας (σήμερα Alpha Bank), αποτελεί αξιόλογο δείγμα του μοντέρνου εγχειρήματος, σύμφωνα με την άποψη του Ανδρέα Γιακουμακάτου, καθηγητή ιστορίας, κριτικής ανάλυσης και θεωρίας της αρχιτεκτονικής στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών, την οποία διατύπωσε στο 15ο Επιστημονικό Συμπόσιο του ΙΚΙ το 2016 με θέμα *Αρχιτεκτονική και πολεοδομία: Παράδοση και εκσυγχρονισμός*.

¹⁶Οι αρχιτέκτονες που σχεδίασαν τα κτίρια του Δημαρχείου, Διοικητηρίου και Αρχαιολογικού μουσείου, στο διοικητικό και πολιτιστικό κέντρο Αργοστολίου, ήσαν αντιστοίχως : Ο Κλέων Κραντονέλης, ο Γιάννης Κούτσης και ο Πάτροκλος Καραντινός.

¹⁷ Βλέπε Υπουργική Απόφαση *Χαρακτηρισμός ως διατηρητέων δέκα οκτώ (18) κτιρίων που βρίσκονται στη νήσο Κεφαλληνία (ν. Κεφαλληνίας) και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης αυτών* (ΦΕΚ 402Δ/31-5-2001)

¹⁸ Εκτός από τα 'σπίτια της αρωγής' και σε σχέση με τη χρονική τομή που επέφεραν οι σεισμοί του 1953, έχουμε και κάποιες άλλες περιπτώσεις οι οποίες με βάση μια απλή και χρηστική κατηγοριοποίηση είναι οι εξής :

-Κτίρια προσεισμικά παραδοσιακής αρχιτεκτονικής (αστικής ή αγροτικής) που σήμερα είναι χαρακτηρισμένα διατηρητέα τα περισσότερα (π.χ. οικία Κοσμετάτου στο Αργοστόλι, Βίλλα Τσιτσέλη στην Παλική).

-Κτίρια μοντέρνας αρχιτεκτονικής πριν από τους σεισμούς από άποψη μορφολογική, λειτουργική και κατασκευαστική, όπως το 1ο Δημοτικό σχολείο και το Ματζαβινάτειο νοσοκομείο στο Ληξούρι, το περίπτερο του Αίνου.

-Κτίρια μετασεισμικά, προσεγμένα αρχιτεκτονικά που μιμούνται τα προηγούμενα μορφολογικά πρότυπα, (κυρίως δημόσια κτίρια νεοκλασικού ή άλλου στυλ).

-Κτίρια μετασεισμικά, μοντέρνας αρχιτεκτονικής από γνωστούς αρχιτέκτονες της εποχής, κυρίως δημόσια και κοινωφελή κτίρια.

¹⁹ Για την περίπτωση του σεισμού των Σκοπίων (1963) και της ανάγκης ανοικοδόμησης, πρέπει να αναφερθεί η συμμετοχή του Κωνσταντίνου Δοξιάδη στο Master Plan και του διάσημου Ιάπωνα αρχιτέκτονα Κένζο Τάνγκε για την ανοικοδόμηση του κέντρου της πόλης. Για το θέμα της ανασυγκρότησης των Σκοπίων ενδιαφέροντα στοιχεία μπορεί κανείς να βρει σε εισηγήσεις και έντυπα της ημερίδας και σχετικής έκθεσης που πραγματοποιήθηκε στο μουσείο Μπενάκη με τίτλο "The future as a project-Doxiadis in Skopje"(17-18 Δεκεμβρίου 2018).

---

²⁰ Χαρακτηριστικό είναι το άρθρο του τότε γνωστού και εξέχοντα καθηγητή της σχολής αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ Π. Α. Μιχελή με τίτλο «Πνευματική υποτέλεια /Επί του μεγάλου θέματος της ανοικοδομήσεως» που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα Καθημερινή (τ. 12595/19-9-1953) στο οποίο, αν και τάσσεται υπέρ μιας σύγχρονης αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας για την ανοικοδόμηση των νησιών, εκφράζει τον έντονο προβληματισμό και τη διαμαρτυρία του για την πρόθεση ανάθεσης του σχεδιασμού σε ξένους αρχιτέκτονες και πολεοδόμους (έναν Γάλλο για το Αργοστόλι και έναν Ιταλό για την Ζάκυνθο). Συγκεκριμένα γράφει στην αρχή του άρθρου «Οι χθεσινές εφημερίδες αναγράψανε την είδηση ότι στην Επιτροπή συντάξεως των πολεοδομικών και αρχιτεκτονικών σχεδίων για τα Επτάνησα θα συμμετέχη ένας Γάλλος αρχιτέκτων για το Αργοστόλι και ένας Ιταλός για την Ζάκυνθο. Εάν η απόφαση πραγματοποιηθή, θέλω να πιστεύω ότι οι ξένοι αρχιτέκτονες θα συμμετέχουν στις Επιτροπές ως σύμβουλοι απλώς. Φοβούμαι όμως ότι η έννοια της αποφάσεως είναι να συντάξουν αυτοί τα σχέδια...Γιατί όμως να μας επιβληθή η πνευματική αυτή υποτέλεια; » και παρακάτω «Μορφές κλασικίζουσες και βαροκίζουσες δεν είναι σήμερα σε θέση κανείς να πραγματοποιήσει...παρά σαν κακή απομίμηση. Η εποχή τους πέρασε. Ανήκουν στην ιστορία. Σήμερα η ζωή αναπτύσσεται υπό άλλες συνθήκες και με άλλες απαιτήσεις πρακτικές και αισθητικές, επομένως και το ύφος των μορφών θα είναι άλλο και η οργανική διάταξη των πόλεων θα είναι άλλη, αν θέλουμε να τις συγχρονίσωμε..»

²¹ Ειδικά για τον Le Corbusier και τα σχόλια σχετικά τις πολιτικές του απόψεις και αντιλήψεις για την εξουσία γενικά, βλέπε το άρθρο του Α. Γιακουμακάτου στην εφημερίδα *Το Βήμα* (23-8-2015) που γράφτηκε με αφορμή τη συμπλήρωση 50 χρόνων από το θάνατο του διάσημου Γαλλοελβετού αρχιτέκτονα (1965.).